

ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ “ВИБІР” У ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

Марина КИЯШКО

Copyright © 2012

Актуальність та постановка суспільної проблеми. Питання здійснення людиною вибору, особливо стратегічно визначального, завжди цікавило філософів і психологів. Цій категорії, якщо не на логічно обґрунтованому, то на інтуїтивному рівні, як у наукових, так і в буденних міркуваннях, у різні часи відводилося важливе місце. Кожна людина або переживала на власному досвіді, або спостерігала у житті інших людей моменти, коли іноді, на перший погляд, свідомо не значущий або навіть неусвідомлюваний вибір суттєво змінює вектор та якість перебігу життєвих подій. У математиці процесу і результату вибору присвячена ціла галузь, яка має на меті визначення умов прийняття ефективних рішень, коли при найменших затратах ресурсів виходить оптимальний результат. У психології ж виявлення закономірностей, механізму та процесу здійснення людиною виборів може допомогти у теорії побудувати дієву модель здійснення особистістю виборів, яка, своєю чергою, допоможе на практиці запобігти трагічних виборів, а також мінімізувати негативні наслідки деструктивних. Таким чином, як механізм, так і результат (а особливо результат стратегічно вагомий для розвитку особистості) такого складного процесу, як здійснення вибору є надзвичайно актуальним для сучасної психології.

Метою цієї статті є аналіз стану розробки питання вибору у вітчизняній та зарубіжній психології, а також уточнення труднощів на шляху його вивчення та способів, які використовуються для їх подолання.

Аналіз наукових досліджень. Традиційно склалося розпочинати аналіз багатьох психологічних категорій, у тому числі і категорії “вибір”, із філософських витоків сучасних знань. І ця традиція, безумовно, виправдана, адже більшість психологічних понять є насам-

перед філософськими, а тому цей аспект вивчення пов'язаний зі змістовним наповненням поняття, дає змогу чіткіше окреслити предмет дослідження. У вітчизняній психології у контексті вивчення життєвого шляху особистості ґрунтовний аналіз питання вибору, починаючи з його філософського аспекту, здійснено у працях Т. Титаренко [10; 15]. Вона, зокрема, висновує, що нерозробленість тематики життєвого вибору психологічною наукою є досить умовною, адже вона деякою мірою стосується вітчизняного дискурсу і не стосується світових масштабів. На підтвердження приводяться наприклад праці класика прагматизму В. Джеймса, який велику увагу приділяв передусім процесові прийняття рішення, що є моделлю вибору; роздуми К. Юнга, який відзначав, що діяльність свідомості завжди селективна, тобто така, що здійснює вибір; погляди Шарлоти Бюлер, котра вважала, що в основі людської природи лежить інтенція, тобто намір, котрий об'єктивується у життєвих виборах [15].

У межах філософсько-типологічного підходу Т. Титаренко розглядає процес “вибирання” як особливу активність, спрямовану на пошук та аналіз альтернатив, диференціацію пріоритетів, а синтез віднайдених стратегій – як цілесюгнення, що є доступним методам прогнозу. Власне вибір – це епіцентр, осереддя цієї активності, зняряддя, оволодіваючи яким особа здатна проявляти себе, самовизначатися з цінностями, принципами, шляхами самореалізації, стаючи дедалі гармонійнішою та щасливішою [15]. Отож тут вибір розглядається як “зняряддя” психосоціального розвитку особистості. Стосовно життєвого вибору, то він визначається як стратегічне рішення людини стосовно власного майбутнього, що завжди має кілька можливостей (альтернатив) та обмежений нормативністю, соціальними очіку-

ваннями і саморегулятивними механізмами [10].

Серед критеріїв готовності та спроможності вибирати Т. Титаренко виокремлює чотири основні – еволюційний, психосемантичний, суб'єктний та структурно-функціональний. Головним з них називає еволюційний, що полягає у загальних закономірностях еволюції життєвого світу як багатокомпонентної складної системи. Користуючись мовою синергетики, дослідниця зазначає, що самоорганізація ґрунтується на нерівновазі як на причині і джерелі утворення нових структур. Спочатку система перебуває у стані термодинамічної рівноваги, а її елементи поведуться незалежно один від одного. Водночас відкритість системи дає змогу зовнішнім впливам вивести її із цього стану, і саме цей специфічний, неурівноважений, асиметричний, неупорядкований стан є основою для виникнення якісно нової когерентної конфігурації. Система, у якій починає царювати хаос, стрімко віддаляється від стану рівноваги, поки не досягне критичної точки – точки біфуркації (лат. – *роздвоєння*). Поблизу цієї точки вона має масив ступенів свободи, переповнена флуктуаціями, випадковими відхиленнями від середніх значень. У цьому контексті Т. Титаренко цитує М. Папушу, який пише, що “у ситуації екзистенційного вибору людина опиняється у точці перетину двох або кількох неузгоджених дійсностей, коли кожна живе за своїми законами” [10, с. 38]. Система немов вагається перед вибором свого майбутнього шляху розвитку, поки раптом не обере найбільш сильну і швидко флуктуацію. Новоутворена структура надзвичайно чутлива до зовнішніх впливів, особливо до тих, що узгоджуються з її власними характеристиками (це так звана резонансна чутливість, сензитивність). Нова система набуває автономності, незалежності від свого “неупорядкованого” минулого. Вона ніби закріплює свої досягнення, стабілізує якісно новий рівень та зберігає отриману інформацію. А спроможність не тільки живих, а й неживих структур зберігати набутий досвід забезпечує спадкоємність розвитку [див. 10].

Мовою психології Т. Титаренко описує цей процес через творче самоздійснення, яке є вільним вибором, постійним розв'язанням складних життєвих ситуацій. Коли на певному етапі саморозвитку незадоволеність особистості її актуальним існуванням неможливо вгамувати, “передвибірний стан” стає хаотичним,

за якого у свідомості владарює неприйняття нею свого життєвого світу і самої себе.

У синергетичній моделі психолог розглядає і такий критерій готовності й спроможності вибирати, як суб'єктний. Його суть виявляється у тому, що ситуацію життєвого вибору слушно розглядати як момент миттєвого підвищення відповідальності за своє життя, його напрямок, зміст. Коли у синергетичному контексті йдеться про дисипативну систему у стані біфуркації, може здатися, що вибір здійснюється випадково і становить результат якоїсь неспричиненої флуктуації. Проте ця думка є помилковою, зазначає Т. Титаренко. Навіть тут існує своя суб'єктність: відповідальність за вибір, як пише В.П. Бранський, лягає на внутрішню взаємодію між елементами системи, яка й відіграє роль детектора. Подібна взаємодія характеризується зіткненням різних причин, одні з яких перебувають у стані конкуренції, а другі – кооперації. Рівнодійна цих причин, їхня суперпозиція (накладання) і визначають кінцевий результат відбору [10].

Іншими словами, можна описати вибір (зокрема, життєвий вибір, за Т. Титаренко) як результат складного процесу “вибирання” чи самовизначення, котрий здійснює особистість як нелінійна багатокомпонентна система. Взаємодія підсистем усередині цієї складної системи у процесі її взаємодії з навколишнім середовищем викликає появу альтернативних за своєю суттю процесів, накладання яких призводить до того, що особистість потребує самоорганізаційного здійснення життя, коли має місце “впорядковування його спонтанності шляхом вибору напрямку руху за заданими критеріями оптимальності. Критерії ці є системою різноякісних фільтрів, в основі яких лежать такі апіорії, як психологічний простір, психологічний час, розвиток” [10, с. 35].

Таким чином, філософсько-типологічний шлях аналізу питання вибору українська дослідниця гармонійно доповнює синергетичними моделями явищ, які дозволяють вийти за межі міркувань та цілісно й системно уявити предмет дослідження. Синергетичний підхід у сучасній психології останнім часом часто використовується науковцями [4; 5; 9] як один зі способів інтеграції системи психологічних поглядів у цілісні концепції, що допомагає згармонувати велику кількість різноманітних, полівекторних, а інколи неупорядкованих та суперечливих, уявлень і методологем у вирішенні психологічних завдань, що дуже

важливо для впорядкування та подальшого розвитку психологічних знань [11].

Серед російських учених проблему вибору вивчають Д.О. Леонтьєв, Н.В. Пилипко, Є.В. Мандрикова та ін. [6; 7; 8]. Причому ними [6] поняття “вибір” частіше використовується у ролі пояснювального конструкта, ніж реальності, яку можна теж вивчати й пояснювати. Причина цього, на їхню думку, криється як у складності цієї реальності, так і у змішанні різних явищ під назвою “вибір”. Загалом виокремленню підлягають три види виборів – простий, смисловий та особистісний або екзистенційний. Перший – найпростіший різновид вибору, який має місце у ситуації порівняння низки альтернатив за відомим суб’єкту критерієм, хоча цей критерій не обов’язково чітко сформульований. Його смисл здебільшого полягає у визначенні оптимального шляху здійснення діяльності, спрямованої на досягнення певного результату. Коли ж критерії для порівняння альтернатив не задані й обстежуваному потрібно самому їх конструювати, то мовиться про вибір смисловий (наприклад, вибір професії, товару тощо). Ще більш складний вибір – особистісний – стосується життєво важливих ситуацій, коли суб’єкту діяння не дані ні критерії для порівняння, ні самі альтернативи; він повинен сам конструювати альтернативи разом із можливим майбутнім, яке є наслідком вибору, і на основі їх порівняння здійснювати свій осмислений вибір.

Згідно із запропонованою класифікацією російські психологи обґрунтовують також відомі теоретичні моделі вибору. Так, скажімо, процеси простого вибору аналізуються у різних варіантах теорії прийняття рішення, де вибір – один з елементів останнього. Важливо, що зазвичай особистісні характеристики не включаються до психологічного аналізу, хоча на словах їх значущість не заперечується науковцями. У зв’язку з цим протилежний полюс за ступенем складності, є концепт вибору в теорії життєвих світів Ф.Ю. Василюка. Тут акт вибору характеризує життєдіяльність у зовнішньо легкому і внутрішньо складному життєвих світах, коли стикаються між собою різні життєві стосунки. Вибір між ними, з одного боку, – необхідний, а з іншого – неможливий і тим самим трагічний [6].

Отже, вибір – це не одномоментний акт, а розгорнутий у часі процес, що має складну структуру; він є складно організованою діяльністю, котра має свою мотивацію та операційну

будову, а відтак характеризується внутрішньою динамікою, чутлива до особливостей об’єкта та регулюється з боку суб’єкта життєреалізування. Нарешті вибір становить така внутрішня діяльність особистості, що спрямована на конструювання підстав та смислових критеріїв для зіставлення альтернатив і прийняття до уможливлення однієї із них. Ось чому винятково важливим аспектом є дослідження внутрішніх особистісних факторів, що впливають на особливості організації людиною своєї діяльності у ситуації вибору [6].

В концепції С. Мадді [16; 17] описано явище “екзистенційної дилеми”, яка стоїть перед кожною людиною у її повсякденних виборах. Така дилема означає, що обирається або “незмінність” (відтворення минулого, що проявляється у почутті провини за втрачені можливості), або “невідомість” (нове майбутнє, що несе у собі ризик та формовиявляється у тривозі перед непередбачуваним). На переконання американського психолога, різні люди, передусім залежно від особистісних властивостей, можуть бути схильні до одного з виборів. Воднораз альтернативи не еквівалентні: вибір “невідомого” розширює можливості знайти смисл, а вибір “незмінності” їх обмежує. З цими поглядами, на думку російських учених, перегукується і типологія життєвих світів як форм структурування взаємовідносин людини зі світом [7].

О.Ю. Мандрикова визначає три типи особистісного вибору, який характеризується двома основними параметрами – суб’єктивними (підстави вибору) та об’єктивними (його спрямованість). За першим параметром виокремлюється теж два види: а) активний, який відрізняється розгорнутою аргументацією суб’єктивних підстав, і б) реактивний, для якого це не властиво. Поєднання цього параметра з виокремленими С. Мадді типами вибору за об’єктивним параметром спрямованості (вибір “незмінного” та “невідомого”) дає підґрунтя О.Ю. Мандриковій говорити про три види особистісного вибору – реактивний, активний “незмінності” та активний “невідомості”. Реактивний вибір здійснюється на основі безпосередніх переваг за відсутності персоніфікованої проблематизації і розгорнутої внутрішньої діяльності. При активному виборі “незмінного” суб’єкт апелює до наявних компетенцій, задатків, інтересів. При активному виборі “невідомого” він орієнтується на приховані можливості і тлумачить свій досвід як такий,

що вимагає нових способів дій. Особи, які демонструють різні види особистісного вибору, розрізняються за такими індивідуально-психологічними характеристиками, як життєстійкість, толерантність до невизначеності, осмисленість життя, параметри суб'єктивної якості вибору, тип каузальної орієнтації, ставлення до особистісного майбутнього та ін. [8].

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Серед аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені, слушно виокремити питання побудови загального та узгодженого понятійного апарату. Хоча термін “вибір” широко використовується і вивчається як у гуманітарних, так і у природничих науках, водночас, згідно з даними [1], у психології поняття “вибір” не набуло чітко окресленого та загальноприйнятого змісту, що дуже ускладнює вирішення численних завдань (теоретичного, прикладного та суто емпіричного характеру). Спроби та результати пізнання явища вибору у психології залежать від наукового спектру дослідження, його цілей і завдань, що часто спричиняє термінологічну та змістову плутанину.

Зазначені труднощі, на думку Г. Балла, мають не тільки логіко-термінологічні витoki, а й первинні щодо них методологічні джерела: на заваді плідному дослідженню вибору стало надмірне захоплення цим поняттям, що знаходить вияв, зокрема, у його невіршданій універсалізації (занадто широкому трактуванні). Отож бажано в обговорюваних питаннях досягти більшої ясності, а для цього домовитися про змістове наповнення поняття “вибір”. Щоб окреслити його досить широко і чітко, вченому доводиться вийти за межі психології й навіть людинознавства у царину системології. Тут учений-методолог приєднується до міркувань Ф.Ю. Василюка, який пише, що “завдання полягає не у теоретичному описі якоїсь емпіричної реальності, а у створенні деякої “математичної” реальності, яка сама згодом може послужити мовою опису” [1, с. 23].

Зреалізовуючи такий підхід, Георгій Олексійович обґрунтовує категорійне поняття “вибір” з допомогою таких позначень: S (активна система; це може бути людський індивід, колективний соціальний суб'єкт, робот тощо); $T(S)$ (ситуація, або той, так чи інакше окреслений у своїх просторових, часових і змістових властивостях, фрагмент світу, з яким взаємодіє система S); $V(S, T(S))$ (акт вибору,

тобто такий фрагмент функціонування у ситуації $T(S)$ активної системи S , необхідними ознаками якого є наступні: а) фізично можливі n ($n \geq 2$) альтернативні варіанти функціонування системи S ; б) із вказаних варіантів здійснюється один і лише один; в) у детермінації такого здійснення бере участь модель $M(T(S))$ ситуації ($T(S)$), заздалегідь наявна у складі системи S . Зокрема, це може бути психічна модель, до того ж у свідомості вона може бути представлена різною мірою). Функціонування системи S включає в себе і її поведінку у зовнішньому середовищі, і події, що відбуваються всередині системи і при цьому, ті, що підготовляють подальшу зовнішню поведінку [1].

Розмежовуючи та уточнюючи терміни, що використовуються також з терміном “вибір”, Г. Балл наголошує на тому, що психологічний зміст актів вибору, здійснюваних особою, може бути дуже різний; скажімо у термінах психологічної теорії діяльності доречно виокремити такі форми актів вибору, як операція (коли людина робить вибір, але не замислюючись, майже автоматично, черговий раз реалізуючи вироблену навичку), дія (характеризується свідомою цілеспрямованістю), вчинок (вирізняється ціннісною мотивацією), особистісний вибір (як такий учинок, котрий безпосередньо стосується особистості), що, зі свого боку, може бути тактичним і стратегічним. Стратегічні особистісні вибори – такі діяння, де зіставлявані альтернативи по-різному визначають подальшу долю людини, спрямування її життєвого шляху, тому їх ще виправдано називати життєвими виборами. Г.О. Балл також уточнює, що стратегічної вагомості може набути і тактичний вибір, коли без попереднього наміру особа, здійснюючи певний учинок чи дію, тим самим істотно впливає на подальший перебіг подій свого життя [1].

Очевидно, що розглянута модель та метод її побудови, одночасно з наведеним вище прикладом використання синергетичних моделей, характеризується високою інформативністю, відкритістю для доповнень, що, безумовно, сприятиме побудові несуперечливої психологічної концепції проблеми вибору в соціогуманітаристиці.

Стосовно проблеми обґрунтування понятійного апарату в питанні дослідження явища вибору у психології Л.І. Подшивайлова також звертає увагу на термінологічну неузгодженість, зокрема щодо вживання таких понять, як “вибір”

та “самовизначення” [12]. Вирішення цього завдання дослідниця вбачає у використанні аксіоматичного методу як найбільш очевидного шляху розвитку філософсько-типологічного підходу. Несуперечлива аксіоматика може бути гарантом побудови таких теорій, які були б дієві у суспільному житті. Саме реалізація у повному обсязі аксіоматичних законів і правил дасть змогу практично розв’язати проблему, наприклад, багатозначного вибору, яку на сьогодні неможливо ні здолати, ані навіть поставити як дослідницьке завдання. Спонтанне та неусвідомлене використання цих правил вже присутнє у психології, підтвердженням чого можуть бути загальновідомі теоретичні формули О.М. Леонтьєва та С.Л. Рубінштейна, на які спираються вчені як на аксіоматичні положення [13].

У межах аксіоматичного підходу самовизначення – це вибір людиною шляхів для оптимального виявлення особистісних якостей стосовно найбільш стійких станів і впорядкованих динамічних структур розгалуженої сітки опосередкованих взаємодій на рівнях “індивід – особистість” та “особистість – найближче оточення” [12]. Водночас Л.І. Подшивайлова висновує, що на практиці різноманітними і найчастіше ніяк не узгодженими поняттями описують одне і те саме явище. Ось чому наявність у психології таких термінів, як “вибір” (які давно існують, скажімо, у досить розвиненій теорії виборів як самостійної галузі математики) ускладнює сприйняття інформації. Тому вона пропонує для складних систем, що самостійно розвиваються і в яких завжди є місце вибору різноманітних варіантів, використовувати термін “самовизначення” як усталений штамп замість терміна “вибір” (який слушно вживати як вихідне поняття). Це дозволяє уникнути неоднозначності у використанні психологами наведених вище понять на логіко-змістовному рівні оперування ними.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Аналіз стану розробки питання вибору у психології ставить низку завдань, серед яких основним є побудова несуперечливої методологічної та термінологічної бази дослідження, яка давала б змогу конструктивно використовувати дослідницький досвід як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Встановлено, що, хоча погляди науковців (зокрема, у порівнянні

українських та російських психологів) багато в чому перегукуються, все ж є питання, які потребують теоретичного узгодження. Критичний аналіз різних підходів, що використовуються для розв’язання проблеми концептуалізації питання вибору, дають підстави узагальнити, що інформативність та відкритість для подальших розробок моделі тим вища, чим більше несуперечливих положень вона утримує порівняно з іншими (мінімум два) моделями досліджуваного явища. Висвітлені у статті погляди є матеріалом для побудови категорійної моделі вибору у психології.

2. Щодо перспектив подальшого дослідження, то серед них доречно виокремити вивчення явища вибору в контексті розвитку особистості, зокрема її духовного розвитку. Адже, як зазначає М.Й. Боришевський, однією з найважливіших характеристик духовності у її розгорнутому, довершеному стані є саме здатність особистості до здійснення життєвого вибору, точніше – вчинку, відповідальність за який людина покладає на себе [2].

3. Особливу увагу привертає явище-процес трансцендування в момент вибору, тобто виходу особистістю за межі наявної ситуації та освоєних можливостей, що може бути тим стрибкоподібним перетворенням кількісних змін у якісні, що, своєю чергою, становлять акт розвитку. Адже, як зазначає Т. Титаренко, неспроможність до життєвого вибору – це також невиявлена потреба змінюватися. Оскільки ситуація вибору є ситуацією трансцендування, що визначається як вихід людини за дану їй стихійно й натурально ситуацію, за її природні якості, то саме такий вихід потрібен для того, щоб, отримавши цю трансцендуючу позицію, можна було б оволодіти чимось новим у собі, встановити якийсь новий порядок [15].

4. У контексті трансцендування проблематично говорити про певні, особливо усвідомлювані, альтернативи у ситуації вибору, тим паче, коли більшість дослідників визначають основною характеристикою вибору обов’язкову наявність альтернатив і зупинку на одній з них. Постає також питання, як, окрім контексту духовного розвитку, пояснити, наприклад, той рівень суб’єктної активності (про який пише В.О.Татенко), коли людина не обмежена вибором існуючих варіантів, коли вона може дозволити собі не вибирати, а творити своє життя так, як єдино можливе, неповторне, як долю, котру не обирають [14]. Така людина, як зазначає Ф. Василюк, раз і назавжди обра-

ла свій життєвий шлях, тим самим зробивши наперед усі свої наступні вибори [3]. У такому разі виникає потреба уточнити поняття про альтернативи в момент здійснення вибору, коли мовиться про становлення духовності особистості.

1. Балл Г.О. Психологічний аналіз феномену вибору / Г.О. Балл // Психологічний ресурс простору вищої освіти: Збірник наукових праць. – К.: КИТ, 2007. – С. 21–32.

2. Боришевський М.Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: Монографія / Мирослав Йосипович Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с.

3. Василюк Ф. Е. Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций // Ф.Е. Василюк. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.

4. Донченко О.А. Фрактальна психологія (Доглибинні засади індивідуального та соціального життя) / О.А. Донченко. – К.: Знання, 2005. – 323 с.

5. Казакова Т.В. Синергетический подход к проблеме самоосуществления человека / Т.В. Казакова, Г.А. Паркайкина // Фундаментальные исследования. – 2008. – №5 – С. 12–14.

6. Леонтьев Д.А. Выбор как деятельность: личностные детерминанты и возможности формирования / Д.А. Леонтьев, Н.В. Филиппко // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 97–110.

7. Леонтьев Д.А. Моделирование “экзистенциальной дилеммы”: эмпирическое исследование личностного выбора / Д.А. Леонтьев, Е.Ю. Мандрикова // Вестник МГУ. – Сер.14. Психология. – 2005. – №4. – С. 37–42.

8. Мандрикова Е.Ю. Виды личностного выбора и их индивидуально-психологические предпосылки: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук.: спец. 19.00.01 – общая психология, психология личности, история психологии / Е.Ю. Мандрикова. – М., 2005. – 27 с.

9. Некрасова І.М. Логіко-математична модель методологічної інтеграції психології / І.М. Некрасова, В.В. Седнев // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірн. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [За ред. С.Д. Максименка]. – Т.ХІ, част. 4. – К., 2009. – С. 296–303.

10. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / За ред. Т.М.Титаренко. – К.: Міленіум, 2005. – 336 с.

11. Подшивайлова Л.І. Методологічні переваги використання аксіоматичного підходу в психологічних дослідженнях особистості / Л.І. Подшивайлова, М.О. Гончаренко // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. / [Редкол. Огнев'юк В.О., Бех І.Д., Хоружа Л.Л.]. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – № 2 (14). – С. 76–80.

12. Подшивайлова Л.І. Типологія особистісно-колективістського самовизначення студентів в умовах навчального процесу: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Л.І. Подшивайлова. – К., 1993. – 18 с.

13. Подшивайлова Л. І. Аксиоматический принцип преодоления понятийной неопределенности в психоло-

гии / Лидия Ивановна Подшивайлова // Вісник психології і соціальної педагогіки: Збірник наук. праць. – Вип. 1. – К., М., 2009. – Режим доступу до журналу: <http://www.psyh.kiev.ua>.

14. Татенко В.А. Психология в субъектном измерении: Монография / Виталий Александрович Татенко. – К.: Просвіта, 1996. – 404 с.

15. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Тетяна Михайлівна Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

16. Kobasa S.C. Existential Personality Theory / S.C. Kobasa, S.R. Maddi // Current Personality Theory. – Itasca, Ill.: Peacock, 1977. – P. 243–276.

17. Maddi S.R. Creating Meaning Through Making Decisions / S.R. Maddi // The Human Quest For Meaning: A Handbook of Psychological Research and Clinical Applications. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. – P. 3–25.

АНОТАЦІЯ

Кіяшко Марина Олександрівна.

Дослідження категорії “вибір” у психології та проблема визначення понятійного апарату.

Стаття присвячена проблемі вибору у психологічних дослідженнях особистості. Задля побудови моделі зазначеного явища розглянуто погляди сучасних вітчизняних та зарубіжних психологів. Висвітлюються труднощі та способи їхнього подолання у вивченні вибору як психологічної категорії.

Ключові слова: вибір, типи виборів, психологічна модель вибору.

АННОТАЦИЯ

Кіяшко Марина Александровна.

Исследование категории “выбор” в психологии и проблема определения понятийного аппарата.

Статья посвящена проблеме выбора в психологических исследованиях личности. Для построения модели указанного явления рассмотрены взгляды современных отечественных и зарубежных психологов. Освещаются трудности в изучении выбора как психологической категории и способы их преодоления.

Ключевые слова: выбор, типы выборов, психологическая модель выбора.

ANNOTATION

Kyashko Maryna.

Investigation of Category “Choice” in Psychology and the Problem of Definition of Conceptual Apparatus.

The article is devoted to the problem of choice in the psychological investigations of a personality. With the aim of building the model of this phenomenon the views of modern native and foreign psychologists have been analyzed. The difficulties in studying choice as a psychological category and the ways of their overcoming are described.

Key words: choice, types of choices, psychological model of choice.